

*А.А. Мещеряков, д-р екон. наук,
Академія митної служби України, м. Дніпропетровськ*

ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ В УМОВАХ КРИЗИ

У статті автор розглядає проблеми попередження легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, банківською системою і банками в умовах кризи. Досліджуються основні методи відмивання грошей, а також даються рекомендації щодо запобігання цьому явищу.

Ключові слова: відмивання грошей, криза, банківська система, банки.

Постановка проблеми. Офіційно Україна “ввійшла” до світової фінансової кризи у жовтні 2008 року. Основним індикатором як для країни, так і всього населення стало небувале здешевлення національної валюти. Це був лише зовнішній прояв тих кризових явищ, що були в банківській системі та економіці в цілому. Довіра до національної валюти була підірвана, паніка на валютному ринку ще більше поглиблювала і без того критичну ситуацію в країні. Однак коливання на валютному ринку не завжди були обумовлені об’єктивними факторами. Окрім спекуляцій, під час кризи загострилися прояви купівлі банками валюти під псевдоекспортно-імпортні операції своїх клієнтів. Даний вид операцій – це операції з легалізації доходів у загальному вигляді, а більш конкретно – операції по виведенню капіталів із країни, як правило, до офшорних територій. У таких умовах особлива роль відводиться Національному банку України як суб’єкту державного фінансового моніторингу, оскільки найчастіше подібного роду операції проводяться за змовою банку зі своїми клієнтами. Відповідно, банки не повідомлять про такі операції Державний комітет фінансового моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, завжди була актуальною проблемою, яка знайшла достатнє відображення в економічній науці [1-3; 5], однак в аспекті кризових явищ відмивання грошей не знайшло належного відображення.

Мета статті – дослідити питання відмивання грошей в аспекті кризових явищ країни. Проаналізувати основні схеми, що використовуються в даний момент, та запропонувати заходи щодо попередження легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Виклад основного матеріалу. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах кризи містить у собі особливу загрозу. Відтік капіталів внаслідок псевдоекспортно-імпортних операцій в умовах стабільної економічної ситуації та економічного розвитку можна розглядати як приховування того надлишку, що отримується злочинцями, який потрібно сховати від оподаткування. Потім ці кошти можуть повернутися в країну у вигляді іноземних інвестицій, дотепер так і було. Країна Кіпр завжди була чи не найпотужнішим інвестором України. Звичайно, це кошти, що були вивезені з країни протягом років її незалежності, однак частина їх була повернута у вигляді інвестицій, що певним чином позитивно впливало на

економіку (саме повернення). Однак і в періоди добробуту, коли лівова частина податків приховувалась від держави, відмивання шкодить економіці держави, послаблює її імідж на міжнародній арені тощо.

Все змінюється за кризової ситуації. Відтік капіталів до офшорних територій в умовах різкого зменшення експорту країни, панічних настроїв населення, повної недовіри до банківської системи та дуже низького рівня інвестиційної привабливості держави містить у собі катастрофічні наслідки для держави. Причина цього, на наш погляд, у тому, що в періоди економічного зростання капітали виводилися саме з наміром ухилення від сплати податків, а потім планувалось їх повернення до реального сектора економіки. У періоди кризи валюта України значно девальвувала щодо основних світових валют, і відтік капіталів у вигляді іноземної валюти, а це, як правило, долар США та євро відбувається саме з наміром збереження їх вартості. Можна із впевненістю говорити, що в умовах кризових явищ і невизначеності виведені за кордон капітали не повернуться, принаймні на час кризи, саме тоді, коли вони дуже потрібні країні. Більше того, при проведенні псевдоекспортно-імпортних операцій скорочується частка іноземної валюти в країні і, як наслідок, процеси з девальвації національної валюти посилюються.

У даних умовах збільшується роль Національного банку України, основна функція якого – забезпечення стабільності грошової одиниці України [4]. Цієї мети Національний банк в умовах кризи досягає не тільки грошово-кредитною політикою, але і здійсненням банківського нагляду. За кризових явищ у країні почастишали випадки проведення операцій з легалізації доходів за сприяння банків. Операції з відтоку капіталів за кордон проводяться за допомогою офшорних територій, однак список офшорних територій затверджується Кабінетом Міністрів України. Відповідно, країни і території, які не потрапили до даного переліку в Україні, можна не вважати офшорами. Крім того, існують країни, з якими Україна має конвенцію про недопущення подвійного оподаткування, наприклад, Кіпр, вони теж стають місцями для виведення капіталів з країни. Дане зауваження досить важливе, оскільки до операцій банків з офшорними територіями завжди підвищена увага з боку контролюючих органів. Операції, в яких задіяні офшорні території, є операціями підвищеного ризику, тому інспекційні перевірки банків насамперед будуть спрямовані саме на них.

Загальна схема з використанням офшорних територій може виглядати як переказ резидента України на рахунок, що знаходиться в офшорній території, певної суми грошей за зовнішньоекономічні операції. Подальша доля грошей може виявитися різною. Як правило, для того, щоб не можна було простежити рух грошей, використовують “розрив ланцюга” з використанням компаній “одноденок” (рис. 1) [5].

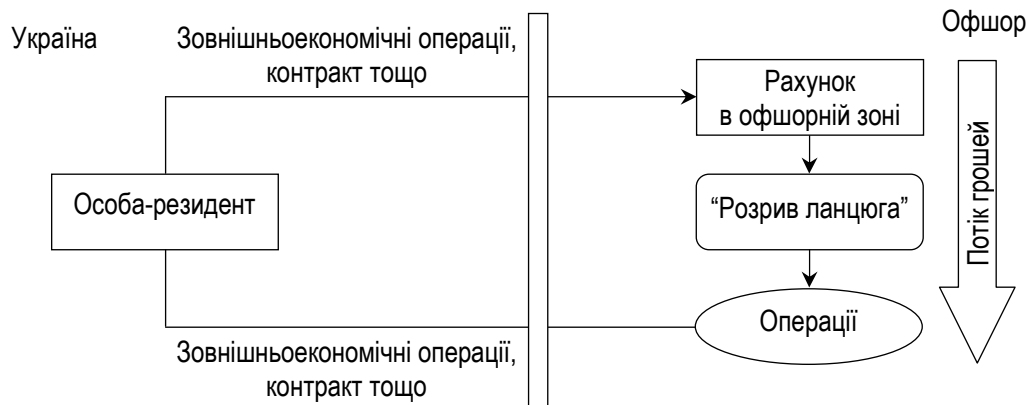

Рис. 1. Зовнішньоекономічні операції з офшорними територіями [5]

Схема, наведена на рис. 1, досить спрощено відображає загальний процес легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Вона може бути ускладнена кількістю переказів через банки чи використанням у загальному ланцюгу декількох компаній, які використовуються як прикриття тощо. Складність самої схеми може залежати від суми, яка проходить для відмивання грошей, від наміру злочинців подальшого використання даної схеми у своїй діяльності або від схильності до ризику чи обізнаності у питаннях боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, осіб, що провадять легалізацію. Слід зазначити, що збільшення кількості вузлів у схемах з легалізації доходів призводить до подорожчання самої операції з відмивання, однак зменшує ризик викриття. При використанні вищезазначених схем кошти, що були виведені в офшорні території, повертаються у вигляді інвестицій, що деякою мірою зменшує той негативний вплив, що здійснює процес відмивання на економіку країни. Отримані легалізовані доходи можуть бути використані різними способами, наприклад: для розширення економічної діяльності, на власне споживання тощо. У випадку кризових явищ в економіці країни схема з легалізації доходів за використанням псевдоекспортно-імпортних операцій дещо модифікується (рис. 2).

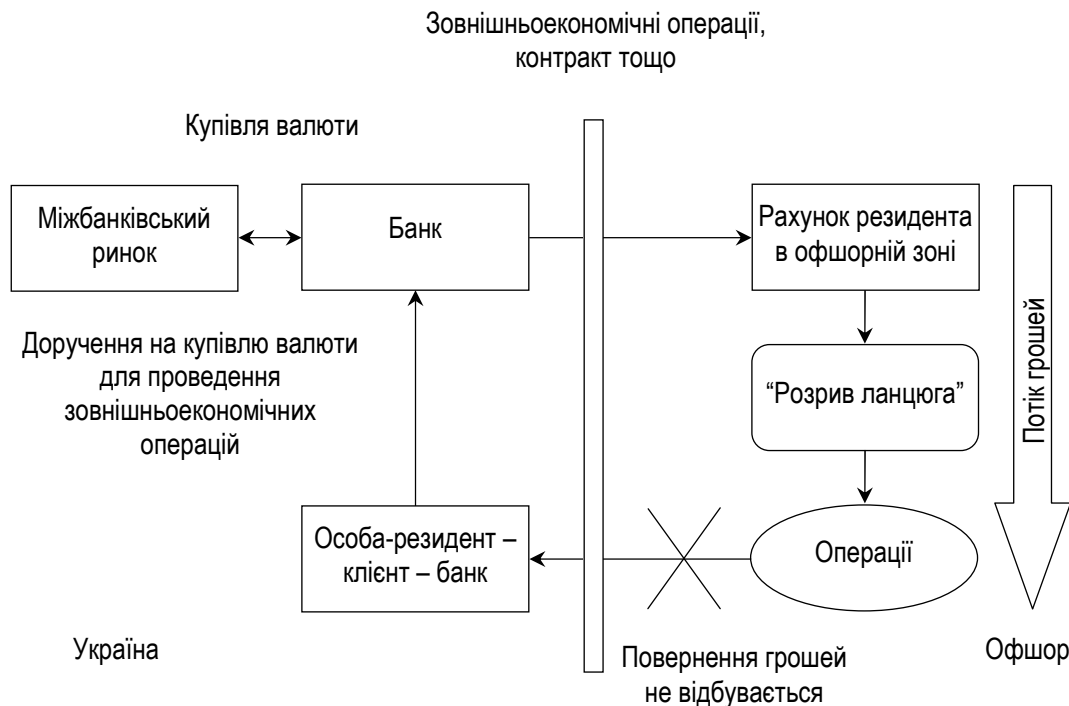

Рис. 2. Зовнішньоекономічні операції з офшорними територіями у період кризи

Звичайно, при проведенні легалізації за схемою, наведеною на рис. 2, купівля валюти на міжбанку також відбувається за дорученням клієнта, однак, враховуючи те, що ці гроші потім повертаються до країни і конвертуються в національну валюту, за умов стабільного розвитку, коливання курсу зовсім не відчутні. У випадку кризи основною метою проведення таких операцій є отримання стабільної валюти, тому інвестиції до країни не повертаються, припливу іноземної валюти немає і, як наслідок, відбувається подальша девальвація національної грошової одиниці. Аналогічно схемі, яка наведена на рис. 1, складність операцій для знищення “паперового сліду” може бути різною і залежить від факторів, що були перераховані вище.

Висновки. В умовах кризи питання боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, постає особливо гостро. Проведення таких операцій з легалізації, що мають на меті виведення капіталів за кордон, для країни є досить болючим питанням. В умовах кризи у питаннях протидії легалізації доходів підсилюється роль Національного банку України. Фактично в умовах кризи Національний банк може виконувати свою основну функцію невласним для нормального розвитку економіки методом, а саме за допомогою банківського нагляду, що в умовах кризи є інструментом для підтримки стабільності національної грошової одиниці.

Список літератури

1. Барановський, О. І. “Відмивання” грошей: сутність та шляхи запобігання [Текст] / О. І. Барановський. – Харків : Форт, 2003. – 472 с.
2. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти [Текст] С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушевич [та ін.] ; за ред. М. Я. Азарова. – К. : Парлам. вид-во, 2005. – 216 с.
3. Коваленко, В. В. Фінансовий моніторинг банків [Текст] : навч. посіб. / В. В. Коваленко. – Суми : Мрія, 2005. – 120 с.
4. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України від 20.05.99 № 29. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>.
5. Фінансовий моніторинг в банку [Текст] : навчальний посібник / [С. О. Дмитров, В. В. Коваленко, А. В. Єжов, О. М. Бережний]. – Суми : Університетська книга, 2008. – 336 с.

Summary

In the paper author analysis the money laundering prevention problem by banking system and banks. The basic methods of money laundering also considered. The author gives recommendations how to prevent of this phenomenon.

Отримано 07.09.2009

Мещеряков, А.А. Протидія легалізації доходів в умовах кризи [Текст] / А.А. Мещеряков // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2009.- Вип. 26.- С. 88-93.